

ที่ สศ ๐๐๐๑/ ๙๐๑

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๑๒๘ อาคารพาณิชย์ ๒๕ พหลโยธิน กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๐๐

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

เรื่อง ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
เรื่อง "น้ำเสียในแม่น้ำปราจีน-บางปะกง กรณีเปิดประตูน้ำคลองสารภี"

ด้วยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รับหนังสือร้องเรียนจากประชาชน เรื่องได้รับความเดือดร้อนจากวิกฤตน้ำเสียจากประตูระบายน้ำสารภี ซึ่งสภาที่ปรึกษาฯ โดยคณะทำงาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พิจารณาแล้วเห็นว่า ปัญหาวิกฤตน้ำเสีย ได้เกิดขึ้นเป็นประจำและมีแนวโน้มจะเกิดบ่อยขึ้นในอนาคต ซึ่งผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว แต่ละครั้งได้สร้างความเสียหายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศ ดังนั้น เพื่อใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นกรณีศึกษาสำหรับการเกิดขึ้นในอนาคต จึงจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยดำเนินการศึกษาข้อเท็จจริง แลกเปลี่ยนข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ และนำมาแลกเปลี่ยนเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำ ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ "น้ำเสียในแม่น้ำปราจีน-บางปะกง กรณีเปิดประตูน้ำคลองสารภี" เสนอต่อ คณะรัฐมนตรี เพื่อประกอบการพิจารณานำไปกำหนดนโยบายการป้องกันและแก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำเสีย ในคลองสารภีรวมถึงปัญหาวิกฤตน้ำเสียในพื้นที่อื่น ๆ

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในคราวประชุมครั้งที่ ๗/๒๕๕๐ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๐ ได้พิจารณาผลการศึกษาดังกล่าว และมีมติให้เสนอความเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อคณะรัฐมนตรี เรื่อง "น้ำเสียในแม่น้ำปราจีน-บางปะกง กรณีเปิดประตูน้ำคลองสารภี" ตามเอกสารที่ส่งมา ด้วยนี้ โดยมีข้อสรุปความเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. แจกข้อมูลให้ประชาชนทั้ง ๓ จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา ได้รับทราบเกี่ยวกับเหตุปัจจัยที่ทำให้น้ำเสียและผลกระทบต่อแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกง จากการเปิดประตูน้ำ ที่คลองสารภี

๒. ให้นำหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาแม่น้ำและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำซากในทำนองนี้อีก

๓. ให้จัดทำข้อตกลงร่วมในการกำหนดระบบการปิด - เปิดประตูน้ำ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในเขตปราจีนบุรี นครนายกและฉะเชิงเทรา อาทิ เช่น ชาวบ้านในเขตคลองสารภี

ได้แก่ ชาวนาที่ลุ่ม ชาวนาที่ดอน เกษตรกรต้นน้ำคลองสารภี โรงงานอุตสาหกรรม ชลประทานอ่างวังบอน ต้นน้ำคลองสารภี ฯลฯ ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน

๕. ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำเพื่อเป็นศูนย์เฝ้าระวังในพื้นที่อย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้เป็นโครงการนำร่อง เนื่องจากแม่น้ำปราจีนบุรีมิได้มีปัญหาเฉพาะกรณีคลองสารภีแต่ยังมีปัญหาการปล่อยน้ำเสียจากส่วนอื่นๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรม จนเกิดผลกระทบและเกิดความขัดแย้งอยู่เป็นประจำ จึงต้องทำโครงการศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำดังกล่าว เพื่อนำร่องให้ภาคราชการสนับสนุนการติดตามเฝ้าระวังไม่ให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับมลภาวะทางน้ำ และแจ้งให้ประชาชนทั้ง ๓ จังหวัดทราบ ทั้งนี้ หากเกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ ควรมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบ รวมทั้งมีมาตรการการชดเชย ค่าความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้ผลกระทบในอัตราที่เหมาะสม

๕. ให้หน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรภาคประชาชนและชุมชนให้มีบทบาทในการประสานงาน เชื่อมโยงชุมชนและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันให้เกิดข้อตกลงร่วม และสร้างกลไกการบริหารจัดการ รวมถึงการติดตามและเฝ้าระวังสถานะของน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. ให้หน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการให้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลคุณภาพน้ำในจุดต่างๆ ที่สำคัญ เช่น น้ำเสีย จากโรงงาน น้ำในนา น้ำจากพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้สารเคมีต่างๆ บริเวณเลี้ยงปลากระชัง ฯลฯ

๗. ให้หน่วยงานราชการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับมลภาวะทางน้ำจากแหล่งอุตสาหกรรมโดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม เพื่อกำหนดนโยบายให้ชัดเจนในการจัดตั้งและขยายโรงงานอุตสาหกรรมที่ระบายน้ำเสียสู่น้ำสาธารณะ โรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมใกล้แหล่งน้ำและไม่สามารถจัดการควบคุมสารพิษไม่ให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ต้องหยุดการดำเนินกิจการจนกว่าจะมีการแก้ไขปรับปรุงให้เรียบร้อย และไม่ควรอนุญาตให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชุมชนและบริเวณใกล้เคียงแหล่งน้ำสาธารณะอีก

๘. ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมชลประทาน กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมทรัพยากรน้ำ กรมประมง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทบทวนบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตามประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๘.๑ การควบคุมน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม

๘.๒ การควบคุมการใช้สารเคมีจากภาคเกษตรกรรม

๘.๓ การสำรวจความเสียหายทั้งในด้านปริมาณและชนิดพันธุ์ของปลาธรรมชาติ

๘.๔ การตรวจวัดปริมาณ และคุณภาพน้ำและการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชน

ได้รับทราบ

๙. ในการบริหารจัดการน้ำแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกง ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องประสานงานและปรึกษาหารืออย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการลุ่มน้ำ

๑๐. ให้นำหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนในการเฝ้าระวังการก่อให้เกิดมลภาวะในลำน้ำโดยเร่งด่วน และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการดูแลรักษาแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกงในระยะยาว

๑๑. ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำความเห็นและข้อเสนอแนะนี้ไปประยุกต์ใช้กับกรณีอื่นที่มีปัญหาคล้ายคลึงกันอาจรวมถึงกรณีปลาดตายในแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหากผลการพิจารณาเป็นประการใด ขอได้โปรดแจ้งให้ทราบในโอกาสแรกด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายโคทม อาริยา)

ประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักกิจการสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

โทร. ๐ - ๒๖๑๒ - ๙๒๑๘

โทรสาร ๐ - ๒๖๑๒ - ๙๑๕๒

ความเห็นและข้อเสนอแนะ

เรื่อง

น้ำเสียในแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกงกรณีเปิดประตูน้ำคลองสารภี

.....

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รับหนังสือจากประชาชนกลุ่มสงวนมัจฉาผาสุข อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 ร้องเรียนปัญหาวิกฤติน้ำเสียจากประตูระบายน้ำสารภี สภาที่ปรึกษาฯ โดยคณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ประชุมปรึกษาหารือเรื่องร้องเรียนดังกล่าวนี้ เห็นว่าปัญหาวิกฤติน้ำเสียเกิดขึ้นบ่อยและเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ปრაกฏการณ์วิกฤติดังกล่าวในแต่ละครั้ง สร้างความเสียหายสูงมากต่อเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับพื้นที่โดยเฉพาะการสร้างความปลอดภัยต่อภาคเกษตรกรรมผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศในที่สุด จากประสบการณ์ของคณะทำงานวิทยาศาสตร์ฯ สภาที่ปรึกษาฯ พบว่ามีแนวโน้มการเกิดปัญหาน้ำเสียมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องปัญหาวิกฤติน้ำเสียจากประตูระบายน้ำสารภี และเป็นกรณีศึกษาสำหรับการแก้ไขปัญหามีแนวทางการป้องกันหาวิกฤติน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงสมควรศึกษาสาเหตุการเกิดปัญหาและแนวทางการแก้ไขในเรื่องดังกล่าว โดยมอบหมายให้สมาชิกคณะทำงานฯ ไปศึกษาข้อเท็จจริงจากผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

คณะทำงานฯ ผู้ที่ได้รับมอบหมายได้เข้าไปพบปะพูดคุยกับกลุ่มประชาชนที่ร้องเรียนเข้าร่วมประชุมรับฟังข้อมูลปัญหาในที่ประชุมระดับจังหวัด 2 จังหวัด คือ จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วจึงนำผลที่ได้ทั้งหมดเสนอที่ประชุมรับฟังข้อมูล การแลกเปลี่ยนข้อมูล และรับฟังข้อคิดเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6 หน่วยงาน ประกอบด้วย กรมชลประทาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมประมง กรมทรัพยากรน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยได้ร่วมกันเสนอความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหให้กับประชาชนผู้ร้องเรียน และพบว่าได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหามาในระดับหนึ่งแล้ว แต่เพื่อให้เป็นกรณีตัวอย่างการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดซ้ำซากในปีต่อๆ ไป จึงขอเสนอแนวทางการ

แก้ปัญหาในระดับนโยบาย โดยมีสาระสำคัญของปัญหา สถานการณ์การเกิดปัญหาและมีความเห็นและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของปัญหา

ลุ่มน้ำปราจีนบุรี - บางปะกง เป็นลุ่มน้ำสำคัญในภาคตะวันออก มีขอบเขตลุ่มน้ำติดต่อกับลุ่มน้ำที่สำคัญของประเทศหลายสาย ได้แก่ ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก ตอนบนของลุ่มน้ำมีแม่น้ำปราจีนบุรี เป็นแม่น้ำสายหลัก ความยาวประมาณ 105 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากแม่น้ำหनुมาน และแม่น้ำพระปรัง ไหลมารวมกันที่บริเวณ อ.กบินทร์บุรี ผ่าน อ.ศรีมหาโพธิ อ.เมืองปราจีนบุรี และ อ. บ้านสร้าง จ. ปราจีนบุรี ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำนครนายกที่ อ.บางน้ำเปรี้ยว จ.ฉะเชิงเทรา กลายเป็นแม่น้ำบางปะกง ซึ่งมีความยาวประมาณ 115 กม. ไหลลงสู่ทะเลที่ตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ลุ่มน้ำปราจีนบุรี - บางปะกง จึงมีความสำคัญต่อประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บริเวณตอนบนของภาคตะวันออก ได้แก่ประชาชนในจังหวัดสระแก้ว ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา

พื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี - บางปะกง มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำปราจีนบุรีมากกว่า 600 โรงงาน และในบริเวณปลายน้ำในเขตจังหวัดฉะเชิงเทราอีกมากกว่า 2,000 โรงงาน โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่เฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรม และยังมีอยู่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่เรียงรายสองฝั่งแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกง ในภาคเกษตรกรรมได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้สารเคมีในการผลิตมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของชุมชน และไม่มีการจัดการน้ำและน้ำเสียที่ดีพอ จากปัจจัยดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาในการแย่งชิงน้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและชุมชน รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ คือ การปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมถึงทำลายระบบนิเวศในลำน้ำ และทำให้ปลารวมชาติและปลาที่เลี้ยงในกระชังของเกษตรกรได้รับความเสียหาย โดยเฉพาะการปล่อยน้ำเสียจากประตูน้ำคลองสารภีในเขตอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งได้สร้างปัญหาในลักษณะเดียวกันนี้อย่างซ้ำซากและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมต่อประชาชน ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี นครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัญหาน้ำเสียจากการเปิดประตูน้ำสารภี จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพของภาครัฐอันนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ และเกิดผลกระทบต่อสังคม

2. สถานการณ์

2.1 ข้อเท็จจริง

2.1.1 หน่วยงานชลประทานโคกกะจะในสังกัดสำนักชลประทานจังหวัดปราจีนบุรี ได้เปิดประตูน้ำคลองสารภีเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ในช่วงเช้าเวลา 9.00 นาฬิกา โดยยกบานประตูน้ำจาก 80 เซนติเมตร เป็น 120 ซม. ทำให้น้ำไหลทะลักออกจากประตูน้ำอย่างรวดเร็ว น้ำมีสีดำคล้ำกลิ่นเหม็นแสบจุก ด้านบนบริเวณประตูมีตะกอนดินและขยะเศษไม้ ผักตบชวา ไหลออกมากับน้ำ

2.1.2 การเน่าเสียของน้ำเกิดขึ้นตั้งแต่วันที่ 10 ถึง 13 พฤศจิกายน 2549 ปลาในแม่น้ำ ทั้งปลาในกระชังและปลาธรรมชาติตายที่ปราจีนบุรี ตั้งแต่บริเวณตำบลบางพลวง บ้านสร้าง บางยาง บางกระเบา บางเตย บางแตน ในวันที่ 13 พ.ย. 2549 ปลาเริ่มตายที่ปากแม่น้ำนครนายกซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อสามจังหวัด และต่อมาในระหว่างวันที่ 14 -18 พ.ย. 2549 ปลาตายตั้งแต่ตำบลบางขนาก หัวไทร บางคล้า คลองเขื่อนไปจนถึงตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเป็นปากแม่น้ำบางปะกง

2.1.3 กรมชลประทานปล่อยน้ำที่เขื่อนขุนด่านปราการชล ผ่านคลองบางหอย มาลงที่คลองหลังตลาดบ้านสร้างด้วยอัตรา 1.5 ล้าน ลูกบาศก์เมตรต่อวัน และในวันที่ 15 พ.ย. ปล่อยน้ำจากเขื่อนเพิ่มในอัตรา 4.5 ล้าน ลบ.ม. ต่อวัน

2.1.4 วันที่ 16 -17 พฤศจิกายน 2549 อาสาสมัครชาวบ้านจากปราจีนบุรีลอยเรือเก็บปลาเน่าประมาณ 3 ตัน ขึ้นจากแม่น้ำ

2.1.5 จังหวัดปราจีนบุรีได้เคยมีประกาศ (ลงวันที่ 5 มิ.ย. 2549 และฉบับที่ 2 ลงวันที่ 9 ส.ค. 2549) แจ้งให้ผู้เลี้ยงปลากระชัง จังหวัดปราจีนบุรีงดเว้นการเลี้ยงปลาในกระชังระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม 2549 ซึ่งเป็นช่วงเวลาประมาณ 2 เดือน แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลากระชังไม่เห็นด้วยโดยอธิบายเหตุผลว่าการเลี้ยงปลาแต่ละรุ่นเป็นการเลี้ยงแบบหมุนเวียนโดยใช้เวลาดังแต่อนุบาลปลาจนถึงจับขายได้ใช้เวลาประมาณ

8 เดือน การหยุดเลี้ยงในช่วง 2 เดือนดังกล่าวจึงเท่ากับว่าเกษตรกรต้องหยุดเลี้ยงปลาทั้งหมด (ทั้งปลาขนาดใหญ่ ปลาขนาดเล็ก) จะทำให้เกษตรกรสูญเสียอาชีพ

2.2 ผลกระทบ

2.2.1 **ทางเศรษฐกิจ** ปลาธรรมชาติในแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกงตายไปมากกว่า 200 ตัน ส่วนปลาในกระชังเสียหายในเขตจังหวัดปราจีนบุรี 492 กระชัง ฉะเชิงเทรา 695 กระชัง ประมาณการมูลค่าความเสียหายทั้งหมดมากกว่า 80 ล้านบาท

2.2.2 **ทางสังคม** ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถนำน้ำในแม่น้ำมาใช้ประโยชน์ได้ กลิ่นน้ำเน่ามีผลเสียต่อสุขภาพจิต เกิดภาวะเครียด เมื่อชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพจากลำน้ำสูญเสียอาชีพและรายได้ เกิดหนี้สินและว่างงาน ครอบครัวทะเลาะกันเพราะไม่มีเงินใช้หนี้ และต้องหยุดการประกอบอาชีพในหลายเดือนข้างหน้า

2.2.3 **ทางระบบนิเวศ** จากการเกิดภาวะน้ำเสียทำให้ปลาและสัตว์น้ำเสียชีวิตทันที พืชน้ำประเภทแพลงตอนซึ่งเป็นอาหารสัตว์น้ำที่สำคัญตายไปด้วย ซึ่งเป็นการทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้รับความเสียหายในระยะยาว ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ และย้ายถิ่น ในขณะที่สัตว์น้ำอื่นๆ มีปัญหาในการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ

2.3 การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา

ได้มีการดำเนินงานบางประการจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานราชการหลายส่วนในระดับพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

1) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 อธิบดีกรมชลประทานลงพื้นที่มาที่คลองสารภีและสั่งการให้ปล่อยน้ำจากเขื่อนขุนด่านปราการชลลงสู่แม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกงเพื่อเจือจางน้ำเสีย

2) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 เจ้าหน้าที่กรมประมงทำการตรวจคุณภาพน้ำทั้งก่อนเปิดและหลังปิดประตูน้ำคลองสารภี

3) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ศูนย์วิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมโรงงานภาคตะวันออก กรมโรงงานอุตสาหกรรมตรวจวัดน้ำที่แม่น้ำปราจีนบุรี ในเขตตำบลบ้านสร้าง

4) วันที่ 11 พฤศจิกายน 2549 ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ลงพื้นที่ดูปัญหาที่ประตูน้ำสารภีและสั่งการให้ลอกคลองบางหอยบริเวณหลังคลองตลาดบ้านสร้าง

ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร โดยผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรีได้อนุมัติให้ใช้งบประมาณของจังหวัด

5) วันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 เจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษเข้าทำการตรวจวัดคุณภาพน้ำในคลองสารภี และแม่น้ำปราจีนบุรี

7) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาได้เติมออกซิเจนในกระชังเพื่อให้ปลารอดอยู่ได้ แต่ก็ไม่เป็นผล เนื่องจากน้ำเน่าเสียมาก

8) วันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 อนุกรรมการลุ่มน้ำปราจีนบุรีฯ จัดประชุมร่วมกับกรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรมประมง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตัวแทนโรงงานอุตสาหกรรม รองผู้ว่าราชการจังหวัด และชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังข้อมูลและปัญหา

9) วันที่ 16 -17 พฤศจิกายน 2549 อาสาสมัครชาวบ้านและกลุ่มประชาชนปราจีนบุรีนำเรือไปเก็บซากปลาเน่าในแม่น้ำ

10) วันที่ 27 พฤศจิกายน 2549 ชาวบ้านชมรมผู้เลี้ยงปลากระชังแม่น้ำบางปะกง โดยการนำของสำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มผู้จับสัตว์น้ำมาเข้าร่วมประชุมกับประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จังหวัดปราจีนบุรี

11) เกษตรกรผู้ได้รับความเสียหายรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและจดทะเบียนกับหน่วยงานด้านการเกษตรเพื่อขอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ

12) จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติ และแจ้งอัตราค่าชดเชยที่เกษตรกรผู้ได้รับความเสียหายจะได้รับเป็นเงินจำนวนหนึ่ง

2.4 การวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของน้ำเสีย

จากการรับฟังข้อมูลจากชาวบ้านที่เกี่ยวข้องและร่วมประชุมกับอนุกรรมการลุ่มน้ำปราจีนบุรี พบว่าปัญหาน้ำเสียและมีกลิ่นเหม็นเกิดจากปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ น้ำจากคลองสารภีเน่าเสีย น้ำในแม่น้ำปราจีนมีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ปัญหาจากน้ำในแม่น้ำมีสภาพนิ่งไม่ไหลและการบริหารจัดการน้ำไม่เหมาะสม โดยมีรายละเอียดของแต่ละปัจจัยดังนี้

ก. น้ำจากคลองสารภีเน่าเสีย ซึ่งมีผลการวิเคราะห์จากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) ตะกอนหน้าเขื่อน ในอดีตคลองสารภีเป็นระบบชลประทานราษฎร ชาวบ้านใช้ท่อนไม้ทำประตูกันปิด – เปิดน้ำโดยการตกลงร่วมกัน ต่อมากรมชลประทาน เปลี่ยนมาเป็นประตูบานเหล็กคู่ ซึ่งในการยกประตูจากท้องน้ำที่ระดับ 80 ซม. เป็น 120 ซม. ทำให้ตะกอนที่ตกค้างในคลองไหลลงสู่แม่น้ำอย่างรวดเร็วและมีปริมาณมาก

2) น้ำจากทุ่งนา ซึ่งได้รับการยืนยันจากข้อมูล 2 แหล่ง คือ ข้อมูลของ กรมควบคุมมลพิษ และข้อมูลจากชาวบ้านในพื้นที่ สรุปว่า น้ำในทุ่งนาไม่เน่าเสีย

3) สารเคมีจากโรงงานผลิตกระดาษ จำนวน 2 โรงงาน ที่ตั้งอยู่ปากคลอง สารภี คือ โรงงานกระดาษยูไนเต็ดเปเปอร์ และ โรงงานอินเตอร์แปซิฟิกซึ่งเป็นโรงงาน ก่อตั้งใหม่ จากข้อมูลกรมโรงงานอุตสาหกรรม พบมีน้ำเสียจากโรงงานดังกล่าว จึงสั่งให้ โรงงานหยุดเดินเครื่องจักรตั้งแต่วันที่ 23 ธันวาคม 2549

4) สารเคมีตกค้างจากการเกษตร ต้นน้ำคลองสารภี ซึ่งยังไม่มีการเก็บ ข้อมูลตัวเลขอย่างเป็นทางการ แต่ประชาชนในพื้นที่นำเสนอข้อมูลว่า อาจมีสารเคมีตกค้าง จากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำคลองสารภี ตลอดจนมีการใช้น้ำ อย่างฟุ่มเฟือยเพื่อทำการเกษตรนอกฤดูกาล อาจจะทำให้ขาดน้ำสะอาดมาหล่อเลี้ยงลำน้ำ

5) การกำจัดหอยเชอรี่ในนาโดยใช้สารเคมี ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ระบุว่ามีการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ในนา แต่ระหว่างวันที่ 10 ถึง 17 พฤศจิกายน 2549 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดวิกฤตน้ำเสียเป็นสาเหตุให้มีปลาตายเป็น จำนวนมาก เป็นระยะที่ใกล้เก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเกษตรกรไม่ได้ใช้สารเคมีในนา ดังนั้น ประเด็น การใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ในนา จึงมีน้ำเป็นสาเหตุให้น้ำในคลองสารภีเน่าเสียได้

6) กิจกรรมอื่นๆ เช่น การเลี้ยงหมู โรงงานขนมจีน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ มีจำนวนน้อย ไม่มีผู้ยืนยันหนักแน่นถึงผลกระทบจากกิจกรรมดังกล่าว ประเด็นนี้จึงมี น้ำหนักค่อนข้างน้อย

ข. น้ำในแม่น้ำปราจีนบุรีมีคุณภาพค่อนข้างต่ำอยู่แล้วความสามารถรองรับ น้ำเสียมีน้อย ซึ่งน้ำเสียส่วนใหญ่เนื่องมาจากแหล่งต่าง ๆ คือ

1) น้ำเสียจากชุมชนและน้ำที่ปล่อยจากคลองอื่นๆ ในลำน้ำปราจีนบุรี เจ้าหน้าที่ชลประทานให้ข้อมูลว่าพื้นที่ทั้งสามคลอง คือ คลองโคกกะจะ คลองสารภี และ

คลองมอญ มีพื้นที่ทำนากว่า 5 หนึ่นไร่ และต้องระบายน้ำออกทุกคลอง ก็มีส่วนทำให้น้ำเสียด้วย แต่ชาวบ้านอภิปรายค้านว่าการเปิดประตูน้ำคลองอื่นๆ ทุกคลองไม่มีปัญหา ยกเว้นกรณีเมื่อเปิดประตูน้ำคลองสารภีซึ่งนอกจากจะพบตะกอนที่สะสมบริเวณหน้าเขื่อนปะปนออกมาด้วยแล้ว จากข้อมูลวัดน้ำโดยกรมชลประทานในวันที่ 23 พ.ย. 2549 บริเวณอำเภอสรีมหาโพธิ ซึ่งอยู่เหนืออำเภอบ้านสร้างและข้อมูลการวัดค่าออกซิเจนของกรมควบคุมมลพิษ 2 จุด ณ สะพานบ้านสร้างและที่บางแตน ระหว่างวันที่ 9 - 15 พ.ย. 2549 ได้ค่าออกซิเจนละลายในน้ำมากกว่า 2 ม.ก./ลิตร จึงสนับสนุนเหตุผลที่ว่า การปล่อยน้ำเสียจากคลองสารภีทำให้น้ำในแม่น้ำเสียมากกว่าการปล่อยน้ำเสียจากอีก 2 คลอง

2) การเลี้ยงปลาในกระชัง เกษตรกรให้ความเห็นว่าเศษอาหารที่เหลือจากการเลี้ยงปลากระชังน่าจะมีส่วนทำให้น้ำเสีย แต่การศึกษาของเจ้าหน้าที่ประมงบริเวณเลี้ยงปลากระชัง พบว่ามีค่าออกซิเจนละลายในน้ำ 3.5 ม.ก./ลิตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในกระชังซึ่งวัดค่าออกซิเจนละลายในน้ำอยู่เป็นประจำพบว่า มีค่าออกซิเจนละลายในน้ำ ระหว่าง 3 ถึง 3.5 ม.ก./ลิตร เศษอาหารจากการเลี้ยงปลาในกระชังจึงไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับการทำให้น้ำเสียในช่วงเวลาดังกล่าว

3) การเปื้อปลาในแม่น้ำ มีหลักฐานยืนยันว่ามีผลบ้าง แต่ไม่มีนัยสำคัญ เจ้าหน้าที่ประมงยกตัวอย่างการเปื้อปลามีส่วนทำให้น้ำเสียแต่ไม่ได้ยืนยันว่าแถบอำเภอบ้านสร้างมีการเปื้อปลาหรือไม่ แต่ชาวบ้านที่หาปลาตามธรรมชาติบอกว่าอาจจะมีการเปื้อปลาบ้างแต่มีไม่มาก ประเด็นการเปื้อปลาจึงมีน้ำหนักไม่มากพอทำให้น้ำเสีย

ค. ปัญหาจากน้ำในแม่น้ำมีสภาพนิ่งไม่ไหล

1) ไม่มีน้ำธรรมชาติจากต้นน้ำคลองสารภีและต้นน้ำปราจีนบุรีมากพอที่จะลดความเน่าเสียของน้ำ ประกอบกับมีการใช้น้ำบริเวณต้นน้ำมากจึงทำให้ปริมาณน้ำน้อยไม่เพียงพอที่จะผลักดันน้ำเสีย แม้ว่าจะมีการปล่อยน้ำจากห้วยพระปรองลงมาช่วยประมาณ 2 แสนลบ.ม./วัน ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาน้ำเสียได้

2) น้ำทะเลหนุน ทำให้น้ำเสียไม่สามารถไหลลงสู่ทะเลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 น้ำทะเลหนุนสูงสุดบริเวณปากอ่าวบางปะกง น้ำทะเลหนุนสูง 3.1 เมตร (ข้อมูลจากกรมอุทกศาสตร์)

ง. การบริหารจัดการน้ำไม่เหมาะสม

1) การเปิดประตูน้ำคลองสารภี ในวันที่ 10 พ.ย. 2549 ที่ระดับความสูง 120 ซม. ซึ่งเป็นช่วงน้ำทะเลหนุนสูงสุด ทำให้น้ำไหลซ้ำ ประกอบกับคุณภาพน้ำในแม่น้ำปราจีนบุรีต่ำอยู่แล้ว จึงรองรับน้ำเสียได้น้อย

2) ลักษณะการระบายน้ำ เนื่องจากประตูมีลักษณะแคบและมีตะกอนที่มีสารเคมีปนเปื้อนเป็นที่สะสมของเสียจำนวนมากอยู่บริเวณเหนือประตู การเปิดประตูน้ำจากล่างขึ้นบน จึงทำให้ตะกอนซึ่งอยู่เหนือประตูไหลออกมาพร้อมกับน้ำจำนวนมากอย่างรวดเร็ว

3) การปล่อยให้ปลาตายและจมลงก้นแม่น้ำ ปลาตายที่ลอยอยู่บนผิวน้ำจำนวนมากไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปจัดการแก้ไขทำให้น้ำและจมลงก้นแม่น้ำ จนถึงวันที่ 16 - 17 พ.ย. 2549 ได้มีอาสาสมัครชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนนำเรือไปเก็บซากปลาเน่าขึ้นจากแม่น้ำซึ่งมีเพียงจำนวนน้อย

ความเห็นและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างบูรณาการอย่างจริงจังของส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคมในการแก้ปัญหาวิกฤตน้ำเสียในคลองสารภี มีแนวทางการป้องกันแก้ไข รวมถึงการใช้เป็นกรณีตัวอย่างการแก้ปัญหาวิกฤตน้ำเสียในพื้นที่อื่น ๆ สภาที่ปรึกษาฯ โดยคณะทำงานวิทยาศาสตร์ฯ จึงมีความเห็นและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. แจกข้อมูลให้ประชาชนทั้ง 3 จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา ได้รับทราบเกี่ยวกับเหตุปัจจัยที่ทำให้น้ำเสียและผลกระทบต่อแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกง จากการเปิดประตูน้ำที่คลองสารภี

2. ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาแม่น้ำและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำซากในทำนองนี้อีก

3. ให้จัดทำข้อตกลงร่วมในการกำหนดระบบการปิด - เปิดประตูน้ำโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในเขตปราจีนบุรี นครนายกและฉะเชิงเทรา อาทิ

เช่น ชาวบ้านในคลองสารภีได้แก่ ชาวนาที่ลุ่ม ชาวนาที่ดอน เกษตรกรต้นน้ำคลองสารภี โรงงานอุตสาหกรรม ชลประทานอ่างวังบอน ต้นน้ำคลองสารภี ฯลฯ ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน

4. ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำเพื่อเป็นศูนย์เฝ้าระวังในพื้นที่อย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้เป็นโครงการนำร่อง เนื่องจากแม่น้ำปราจีนบุรีมิได้มีปัญหาเฉพาะกรณีคลองสารภีแต่ยังมีปัญหาการปล่อยน้ำเสียจากส่วนอื่นๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรม จนเกิดผลกระทบและเกิดความขัดแย้งอยู่เป็นประจำ จึงต้องทำโครงการศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำดังกล่าวเพื่อนำร่องให้ภาคราชการสนับสนุนการติดตามเฝ้าระวังไม่ให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับมลภาวะทางน้ำ และแจ้งให้ประชาชนทั้งสามจังหวัดทราบ ทั้งนี้หากเกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ ควรมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบ รวมทั้งมีมาตรการการชดเชยค่าความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้ผลกระทบในอัตราที่เหมาะสม

5. ให้นำหน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรภาคประชาชนและชุมชนให้มีบทบาทในการประสานงาน เชื่อมโยงชุมชนและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันให้เกิดข้อตกลงร่วม และสร้างกลไกการบริหารจัดการ รวมถึงการติดตามและเฝ้าระวังสถานะของน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ให้นำหน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการให้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลคุณภาพน้ำในจุดต่างๆ ที่สำคัญ เช่น น้ำเสียจากโรงงาน น้ำในนา น้ำจากพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้สารเคมีมากๆ บริเวณเลี้ยงปลากระชัง ฯลฯ

7. ให้นำหน่วยงานราชการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับมลภาวะทางน้ำจากแหล่งอุตสาหกรรมโดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม เพื่อกำหนดนโยบายให้ชัดเจนในการจัดตั้งและขยายโรงงานอุตสาหกรรมที่ระบายมลพิษสู่น้ำสาธารณะ โรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมใกล้แหล่งน้ำและไม่สามารถจัดการควบคุมสารพิษไม่ให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะต้องหยุดการดำเนินกิจการจนกว่าจะมีการแก้ไขปรับปรุงให้เรียบร้อย และไม่ควรอนุญาตให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชุมชนและบริเวณใกล้เคียงแหล่งน้ำสาธารณะอีก

8. ให้นำหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมชลประทาน กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมทรัพยากรน้ำ กรมประมง กรมส่งเสริมคุณภาพ

สิ่งแวดล้อม และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทบทวนบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตามประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

8.1 การควบคุมน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม

8.2 การควบคุมการใช้สารเคมีจากภาคเกษตรกรรม

8.3 การสำรวจความเสียหายทั้งในด้านปริมาณและชนิดพันธุ์ของปลาทะเลธรรมชาติ

8.4 การตรวจวัดปริมาณ และคุณภาพน้ำและการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ

9. ในการบริหารจัดการน้ำแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกง ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องประสานงานและปรึกษาหารืออย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการลุ่มน้ำ

10. ให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนในการเฝ้าระวังการก่อให้เกิดมลภาวะในลำน้ำโดยเร่งด่วน และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการดูแลรักษาแม่น้ำปราจีนบุรี - บางปะกงในระยะยาว

11. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำความเห็นและข้อเสนอแนะนี้ไปประยุกต์ใช้กับกรณีอื่นที่มีปัญหาคล้ายคลึงกันอาจรวมถึงกรณีปลาตายในแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย

.....